

foto Rob Doolaard

Het ei van Columbus? Ganzennestbeheer in stedelijk gebied

Om overlast en schade door ganzen te voorkomen en te verminderen, worden in het hele land maatregelen genomen. Dit kunnen dodende en niet-dodende maatregelen zijn. De Dierenbescherming erkent dat ganzen in sommige situaties overlast geven en dat ingrijpen in de populatie noodzakelijk is. Wij vinden dat de aanpak altijd moet bestaan uit een pakket van maatregelen dat is gericht op het voorkomen van problemen zonder dieren te doden. Op basis van onderzoek en praktijkervaringen hebben wij een aantal voorwaarden opgesteld die nodig zijn om nestbeheer als effectieve en diervriendelijk(ere) methode in te kunnen zetten.

— Femmie Smit, programmamanager in het wild levende dieren, Dierenbescherming

> De provincie Zuid-Holland schrijft in haar Ganzenbeleidskader uit 2015 dat de schade aan gewassen en natuur dusdanig groot is dat de aantallen standganzen terug moet naar een acceptabel niveau. Van alle grondgebruikers in het werkgebied van de Faunabeheereenheid, wordt verwacht dat zij meewerken om die doelen te bereiken. Omdat in diverse openbare ruimtes bij gemeentes veel ganzen broeden en verblijven, heeft de provincie de gemeentes gevraagd om bij te dragen aan het beheer. De gemeente Rijswijk bijvoorbeeld heeft relatief veel ganzen (zie figuren 1 en 2) en werd daarom nadrukkelijk verzocht om mee te werken. De gemeente koos er in 2018 voor om dit met een zo diervriendelijk mogelijk ganzenbeheerplan op te pakken. Dit plan bevat habitatmaatregelen, zoals het ontoegankelijk maken van oevers om zo ganzen te sturen naar plekken waar ze welkom zijn. En nestbeheer kon voorkomen dat ganzeneieren uitkomen, waardoor het aantal ganzen lokaal sterk minder is, en daarmee de overlast minder groot is. In 2018 en 2019 bestond het nestbeheerteam uit twee medewerkers

Waarom worden ganzen gedood?

In het fauna-overlast-dossier zijn ganzen de meest besproken diergroep. Ze eten gras of andere gewassen op, komen terecht in motoren van vliegtuigen, zorgen er soms voor dat natuurdoelen niet gehaald worden en bovendien bevuilen ze stedelijke parken en zwemwateren. Veel reden tot onvrede onder de agrariërs, vliegveld- en natuurbeheerders én bestuurders, beleidsmakers en uitvoerders. Met als gevolg ruime mogelijkheden om ganzen te verjagen, te doden en nesten te behandelen.

Impact op dierenwelzijn bij nestbeheer minimaliseren

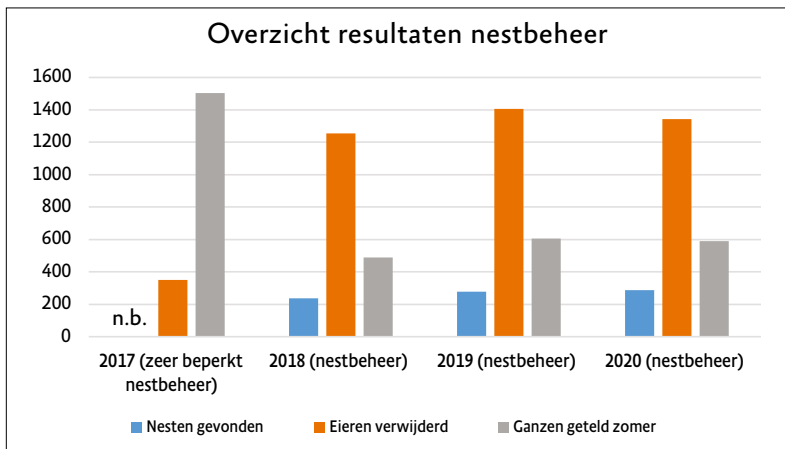
De uitvoering van het nestbeheer waar de Dierenbescherming bij betrokken is, vindt plaats volgens een strikt protocol. De nestbeheerders bezoeken tussen eind februari en begin juli elke twee weken de locaties waar ganzen kunnen broeden en behandelen alle eieren. Dit houdt in dat broedlocaties tien keer worden bezocht. Van elk gevonden en bebroed ei wordt bepaald welke leeftijd de eieren hebben door de eieren te dompelen in water. Zinkt het ei, dan kan het ei behandeld worden. Drijvende eieren worden niet behandeld omdat hierop al langer dan 14 dagen is gebroed en het embryo te ver ontwikkeld is. Alle eieren die nog niet ontwikkeld zijn en behandeld kunnen worden, worden met een permanente marker gemarkeerd en ondergedompeld in maïskiemolie. Bij her-bezoeken (tweewekelijks) worden nieuwe eieren ook weer behandeld. Na maximaal zes weken worden alle eieren verwijderd om te voorkomen dat de volwassen dieren uitgeput raken door het broeden. Er zijn geen aanwijzingen dat herbreed daarna massaal plaatsvindt. Dit valt te herleiden uit het feit dat er geen nieuwe broedsels gevonden werden in bestaande nesten, en omdat er ook niet heel veel nieuwe nesten gevonden werden na half mei.

van de gemeente, een adviseur en vrijwilligers van onder andere de Dierenbescherming, de dierenambulance en de wildbeheereenheid. De vrijwilligers zijn getraind door de gemeente Rijswijk en de externe ervaren adviseur/uitvoerder (www.duurzaamfaunaadvies.nl). Ten tijde van corona (2020) voerden drie gemeentemedewerkers samen met de ingehuurde uitvoerder zelf het nestbeheer uit. In het broedseizoen gingen elke twee weken tussen de vier en acht mensen in teams van 2-3 personen een dag op pad om nesten te zoeken en eieren ontklaar te maken. In 2017 zijn de aantallen ganzen goed geteld, maar zijn de nesten niet structureel behandeld. In 2018 t/m 2020 zijn ook de nesten structureel behandeld. Zo werd het effect van de nestbehandeling goed zichtbaar. Nesten van grauwe ganzen werden voornamelijk gevonden vanaf begin maart t/m eind april. Nesten van Canadese ganzen werden vooral gevonden van eind maart t/m eind mei. Nijlgansnesten werden gedurende de gehele periode (maart t/m juni) in lage aantallen gevonden. Van brand- en boerenganzen zijn in 2020 slechts 4, respectievelijk 2 nesten gevonden.

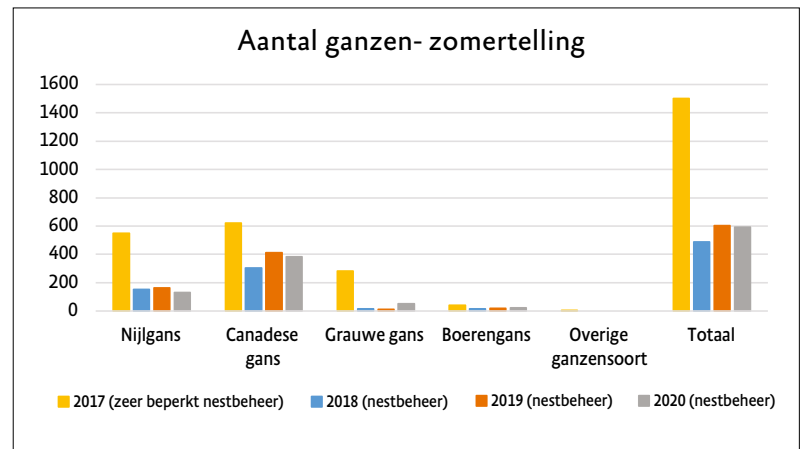
In figuur 1 is te zien dat in de jaren waarin intensief nestbeheer heeft plaatsgevonden, het aantal getelde ganzen in de zomer aanzienlijk gedaald is. In 2017 werden volgens de gemeente Rijswijk rond de 1500 ganzen geteld, waarvan een groot deel jonge ganzen. In de jaren daarna 500-600 ganzen, bijna allen volwassen dieren. Figuur 2 laat zien dat de aantallen van alle soorten ganzen is gedaald. Uit de gegevens blijkt dat nestbeheer ten minste op lokaal niveau het gewenste effect heeft op het aantal zomerganzen. De gemeente schrijft in haar beheerplan dat ze de populatie standganzen wil terugdringen, aansluitend op de provinciale taakstelling. De gemeente vindt dat het aantal van rond de 600 tijdens de zomertelling, wat een reductie is van rond de 1000 voorafgaand aan het intensieve nestbeheer, een beheersbaar aantal is en wil dit niveau vasthouden. Gezien het succes wil de gemeente ook volgend jaar weer nestbeheer uitvoeren, en hoopt de gemeente dat dit weer met vrijwilligers kan.

foto Rick Severijns

Figuur 1: Aantal nesten gevonden, eieren verwijderd en ganzen geteld in de zomer in Rijswijk over de periode net voorafgaand aan intensief nestbeheer (2017) en de drie daaropvolgende jaren met intensief nestbeheer (10 rondes, elke 2 weken). N.b. = niet bekend.

Figuur 2: Aantal ganzen geteld tijdens de zomertellingen (derde zaterdag van juli) per soort en totaal in Rijswijk. In 2017 heeft nestbeheer in de voorafgaande broedperiode (februari t/m juni) niet plaatsgevonden, in de jaren daarna wel.

Tabel 1

Type onderzoek	Locatie	Effect	Conclusie in het rapport	Bron
Veld/anekdotisch	Scheelhoek (Haring-vliet, Zuid-Holland)	Aantal broedparen is tussen '77 en '99 gegroeid van bijna 0 naar bijna 400 broedparen. Daarna gestabiliseerd rond de 250 paren.	Groei kolonie het snelst in de jaren dat nestbehandeling het intensiefst was. Arbheidsintensief. Verstoring andere vogels en vertrapping vegetatie. Effect van op grote schaal eieren rapen gering.	Voslamber et al.. Effecten van aantalsregulatie op overzomerende Grauwe Ganzen. Sovon-onderzoeksrapport 2004/12 (2004)
Veld	Watergraafsmeer (Amsterdam)	Schatting dat een aanwas van 150 jonge ganzen voorkomen is.	Nestbeheer stabiliseert de populatie.	Peter van Poelgeest. Rapport: ganzenbeheer in de Watergraafsmeer (2004)
Veld	Amsterdam	Aantal broedparen van 416, naar 450, naar 345. Vooral boerenganzen, gevolgd door Grauwe ganzen, Nijlganzen, brandganzen & Canadese ganzen. Alle eieren behandeld met maïskiemolie, en er worden nagenoeg geen jongen meer geboren in Amsterdam.	In het krantenartikel is de beheerder positief over het effect omdat er geen aanwas meer is in Amsterdam, en de populatie ganzen beheersbaar blijft.	2017 Amsterdam Nestbeheer artikel Telegraaf
Literatuur	o.a. deltagebied NL, Texel en de Deelen, Noord-Amerika	Gebrekkige rapportage bemoeilijkt het om conclusies te trekken over de effectiviteit. Nestbeheerstudie Noord-Amerika concludeert dat nestbeheer nieuwe aanwas kan tegenhouden in lokale kleine populaties. Op Texel 5-16% en in de Deelen heeft 12% van de koppels toch jongen. De groeisnelheid van de kolonies werd bepaald door de leeftijd van de kolonie, hoe ouder, hoe lager. Nestbeheer was daarin niet bepalend.	Om effect te hebben op populatieniveau, moet meer dan 90% van alle eieren wordt behandeld en dat minstens 14 jaar lang. Op Texel en de Deelen lukte dat niet. Intensivering van het nestbeheer heeft negatieve effecten op het broedsucces van de Bruine Kiekendief	van der Jeugd et al.. Overzomerende ganzen in Nederland: grenzen aan de groei? Sovon-onderzoeksrapport 2006/02 (2006)
Modellering	Texel	Model geeft aan dat nestbehandeling geen effect heeft op de omvang van de broedvogels, maar wel een effect op de totale populatie. In geval men jaarlijks nesten behandelt in 40% van de gebieden waar ganzen broeden, met effectiviteit van 67%, dan ligt de totale populatie 22% lager dan zonder nestbehandeling. Ook lokale nestbehandeling heeft effect op de totale populatie, omdat geboorte- en broeddispersie nauwelijks voorkomt.	Het model geeft aan dat nestbehandeling effect heeft op de totale populatie (broedvogels + niet-broedvogels), maar geen effect heeft op de omvang van de populatie broedvogels.	Kleijn et al.. Populatie-dynamisch model voor Grauwe Ganzen. Alterra-rapport 2234 (2011)
Veld	Texel	Nestbehandeling vond plaats in de jaren '05, '07, '09, '10 en '11 (tussen de 5.250-12.236 eieren behandeld). Afschot werd in die jaren ook veelvuldig toegepast (tussen de 816-4.550 dieren geschoten). De jaren daarvoor werd niet beheert.	Het onklaar maken van eieren heeft effect op het totaal aantal ganzen in een lokale populatie, vooral zichtbaar in het aantal niet-broedende Grauwe ganzen dat verbonden is met een bepaald broedgebied. Hoewel de aanwas reduceert, stopt het de populatiegroei niet.	Kleijn et al.. Pilot onderzoek Grauwe ganzen op Texel. Alterra-rapport 2307 (2012)
Veld	Tetjehorn (Groningen)	Laat gestart met nestbehandeling (april, 3 rondes). 28 nesten behandeld, waarvan 216 Grauwe ganzeneieren en 11 Canadese ganzeneieren). 18 nesten door natuurlijke omstandigheden mislukt (predatie vos). In het gebied zelf is maar een legsel uitgekomen. Toch werden na het broedseizoen 13 families gevonden. In een voorgaand jaar vond men een vergelijkbaar aantal families.	Hoewel nestbehandeling in het gebied goed is uitgevoerd, werden toch een vergelijkbaar aantal families gevonden als in voorgaande jaren het geval was (waar nestbeheer minder intensief was).	Voslamber et al.. Effectiviteit van opvanggebieden voor zomerganzen bij Tetjehorn. Sovon-rapport 2013/70 (2013)
Rapportages FBE	Provincie Utrecht	Focus op Grauwe gans, aantallen namen toe van 10.365 naar 19.747 (tussen 2005-2012), afschot in zomer van 1.636 naar 11.229 (tussen 2004-2012), afschot winter 517 naar 6.151 (tussen 2004 t/m 2012) vangacties tussen de 618 en 4.617 dieren (tussen 2007 en 2009, diverse ganzensoorten) en aantal eieren behandeld tussen de 1.265 en 5.716 (tussen 2009 en 2011).	Incomplete data-verzameling, inzet lijkt van jaar tot jaar te variëren. Het aandeel behandelde nesten te gering om om substantiële effecten op de populatieontwikkeling te kunnen verwachten.	Stahl et al.. Beheer van zomerganzen in de provincie Utrecht. Sovon-rapport 2013/28 (2013)
Rapportages FBE	Provincie Utrecht	Voor nestbehandeling enkel betrouwbare data voor 2016 t/m 2018. Aantal nesten behandeld varieerde van 2128 t/m 4266. Afschot schommelde rond de 26.000 per jaar. Ruivangsten wisselden tussen de 0 t/m 6.200 per jaar.	Uitkomstsucces van nesten heeft nauwelijks invloed op populatiegroeisnelheid. In het populatiemodel is nestbehandeling niet meegenomen omdat de data te weinig betrouwbaar zijn.	Latour et al.. Evaluatie ganzenbeheer Utrecht 2013-2018. A&W-rapport 2572 (2019)

foto Ron Beenen

foto Ron Beenen

Figuur 3: Varkens leren ganzeneieren te eten om zo nesten te beheren in de Gemeente Houten.

Gemeente Houten: varkens doen het nestbeheer

In de gemeente Houten heeft twee jaar lang een bijzonder project gelopen waarbij varkens van het bedrijf Buitengewone Varkens werden ingezet om een waterzuiveringsgebied vrij te houden van ganzennesten. Varkens werden in een beperkt gebied gehouden (10 varkens op 0,15 ha) en gingen elke week, in 2019 vanaf half maart t/m eind april zeven keer met de varkenshoeder door het helofytenveld waar de grauwe ganzen broedden (3,5 ha) om eieren te zoeken. In 2019 werden 62 nesten gevonden, waarvan er 51 bereikbaar waren voor varkens en waarvan alle eieren ook zijn opgegeten. De eieren in de elf voor varkens onbereikbare nesten werden door een technisch medewerker van de gemeente Houten geprikt. In het tweede jaar werden alle eieren in de 51 nesten in de maand april (4 uitlaatrondes met een week tussenpauze) door de varkens opgegeten. In totaal besteedde men in 2019 ongeveer 68 uur aan het verzorgen en hoeden van de varkens, waarvan 50 uur kon worden uitbesteed aan vrijwilligers. Voorafgaande aan het hoeden van de varkens is geïnventariseerd of er andere grondbroeders nesten hadden. In 2019 werden in die periode drie nesten van wilde eenden gevonden, in 2020 zes nesten van wilde eenden en waterhoenen. De varkens zijn hier omheen gehoed en die nesten zijn niet verstoord door de varkens. Of in het gebied andere kwetsbare soorten, zoals ringslangen, voorkwamen en wel of niet verstoord werden, is niet bekend.

In beide jaren waren varkens in staat om alle voor hen bereikbare nesten (en daarvoor zwemmen ze als het moet) te 'beheren'. In het aangrenzende

gebied kwamen wel nesten uit, met in 2020 zo'n 27 paartjes met gemiddeld 3,7 jongen. Om op locatieniveau effect te ondervinden is het dus noodzakelijk om in het gehele gebied, al dan niet met varkens, nesten te beheren.

Nestbeheer in natuurgebieden – uitvoering en effectiviteit

We weten uit de praktijk en uit de literatuur dat nestbeheer in onoverzichtelijke gebieden (moerassen en andere natuurgebieden) lastiger uitvoerbaar is omdat niet alle nesten gevonden worden. Vanwege de grootte van dergelijke terreinen ligt het aantal bezoeken aanmerkelijk lager. De frequentie varieert van 1-3 keer. Ook de behandeling wijkt af. De toegepaste methodes zijn dompelen in maïskiemolie, prikken, schudden en rapen van eieren. Bij behandeling laat men 0, 1 of 2 eieren ongemoeid, waarbij de voorkeur uit gaat naar 1 of 2, toegepast bij grote meerderheid, om verlaten van het nest en herbroeden te voorkomen. Of deze variatie in uitvoering invloed heeft op de effectiviteit is nog onduidelijk.

Tabel 1 geeft een beknopt overzicht van de waarnemingen uit het veld en modelstudies over nestbeheer en de vermoedelijke effecten. Het minimale percentage nesten gevonden ten opzichte van het totaal aantal aanwezige nesten, over de gehele broedperiode dat gehaald moet worden om op populatieniveau effect te hebben, ligt boven de 85 procent. Dit wordt echter meestal niet gehaald. Het gevolg is dat het nestbeheer in groeiende broedkolonies de groei wel kan remmen, maar deze groei niet stopt. Daarnaast is er kans op verstoring van andere broedvogels en flora en fauna. De effecten hiervan zijn voorals-

nog vrijwel onbekend. Wel blijkt uit een modelstudie dat de totale populatie (dus de broedparen + niet broedende ganzen) met 22 procent gereduceerd zou kunnen worden, mits veertig procent van de gebieden en daar zo'n 64 procent van de nesten jaarlijks effectief behandeld wordt. Dit model moet nog gevalideerd worden in de praktijk. Hiervoor is het essentieel dat uitgevoerde handelingen goed worden geregistreerd, maar ook het aantal ganzen in de broedpopulatie en daarbuiten, kuikenoverleving en broedparen met vliegvlugge jongen. Het complete beeld is nu veelal niet beschikbaar. Idealiter vindt deze validatie plaats via een Before, After, Control en Impact assessment, zodat de mogelijke effecten van nestbeheer met grote zekerheid vastgesteld kunnen worden.

Ondanks dat onzeker is wat het effect is van nestbeheer in grote onoverzichtelijke moeras-/natte gebieden, wordt het toch vaak uitgevoerd, zoals in De Wieden. Reden hiervoor is het beperken van natuurschade aan bijvoorbeeld riet en lisdodde en een bijdrage leveren aan een goede relatie met agrariërs. Immers, men laat zien dat

er 'iets' gedaan wordt om overlast van ganzen te voorkomen. Echter, deze benadering is niet voldoende om tot een effectief nestbeheer te komen, want daarvoor is duidelijk optimaliseringslag nodig. Staatsbosbeheer is daarom bezig om de vindkans van nesten te vergroten, door in elf natuurgebieden, waaronder de Weerribben, drones in te zetten, uitgerust met warmtebeeldcamera's die nesten kunnen opsporen. Hopelijk draagt deze ontwikkeling bij aan de effectiviteit van nestbeheer en daarom aan een reductie van ganzenschade en -afschot.

Randvoorwaarden voor goed beheer

Nestbeheer met behulp van vrijwilligers, kan goed en diervriendelijk uitgevoerd worden en kan effectief zijn op lokaal niveau. De projecten in Rijswijk en Houten laten zien dat een aantal vrijwilligers (al dan niet geworven via de Dierenbescherming) graag betrokken wordt en actief meewerkt in het veld. Dit zorgt bij vrijwilligers voor een mooie natuurervaring en geeft gemeentes de kans om te laten zien dat zij dierenwelzijn een plek geven in beheer van wilde dieren.

De voorwaarden voor een goede uitvoering zijn:

- Voldoende inzet (financieel en op het gebied van begeleiding/opleiding van vrijwilligers) van de grondeigenaar – in dit geval gemeentes.
- Een goed overzicht van en toegang tot de broedlocaties.
- Medewerking vanuit de Faunabeheereenheid.
- Goede protocollen voor nestbeheer en varkensbeheer en toezicht op dierenwelzijn door een deskundige.

Gezien deze randvoorwaarden en de waarschijnlijk weinig effectieve inzet van nestbeheer in grotere aaneengesloten natuurgebieden, zal nestbeheer op die locaties óf niet uitgevoerd moeten worden, óf qua methodiek worden verbeterd, zodat de opsporingskans wordt vergroot. Die ontwikkeling is gaande, want diverse terreinbeheerders onderzoeken de mogelijkheden om nesten op te sporen met drones. Hopelijk kan nestbeheer ook daar effectiever worden ingezet, zodat ganzenschade afneemt en het doden van volwassen dieren niet of minder nodig is.<

femmiejsmit@gmail.com

foto's Rick Severijns

In 2018 en 2019 bestond het nestbeerteam uit twee medewerkers van de gemeente, een adviseur en vrijwilligers van onder andere de Dierenbescherming, de dierenambulance en de wildbeheereenheid. De vrijwilligers zijn getraind door de gemeente Rijswijk en de externe ervaren adviseur uitvoerder van Duurzaam Fauna Advies.

